

«Козацькою країною»

(історичний екскурс до Дня українського козацтва)

Ведуча:

Указом Президента України 14 жовтня оголошено Днем українського козацтва. Це свято дуже важливе для нашого народу, адже козацтво відіграло вирішальну роль у становленні нашої держави. Народ будь-якої країни береже спогади про власне минуле, пишається своєю історією, перекази про звитяжні вчинки предків передаються із покоління в покоління.

Для святкування Дня українського козацтва не випадково обрано День святої Покрови, бо вона здавна була покровителькою козаків. Сьогодні на вас чекає захоплива мандрівка «Козацькою країною» в історію українського козацтва у вигляді конкурсної програми. Також до вашої уваги буде представлена цікава література з історії українського козацтва.

Перед тим, як розпочати змагання, я хочу запропонувати невелику розминку. Тож послухайте, як ставали запорожцями.

Є думка, що у запорозькі козаки приймали всіх, хто приходив на Січ і вмів перехреститися. Проте це не так.

Щоб стати справжнім козаком, потрібно було пройти нелегку школу навчання і суворі іспити, які витримували не всі. Тому новачок, незалежно від віку, приймався спочатку у «молодики». «Молодик» сім років учився фехтувати, влучно стріляти, «реп'яхом» на коні сидіти, розвивав силу і спритність.

Керували навчанням досвідчені воїни і полководці. Наприкінці кожен повинен взяти участь у морському поході на Туреччину, виконуючи обов'язки зброєносця.

І лише тоді кандидат у козаки допускався до іспиту на звання запорожця. Спочатку мав з'їсти миску сильно наперченого борщу. Опісля пройти по колоді, перекинутій поміж скелями на березі Дніпра, й не впасти у воду.

Наступне випробування – подолати всі пороги, пливучи човном знизу вгору по Дніпру. На завершення «молодик», осідлавши необ'їждженого коня задом наперед без сідла і вуздечки, мав проскакати по степу й благополучно повернутися.

Перевіряли новачка й на такі якості, як кмітливість, товариськість, уміння не розгубитися у складних ситуаціях.

Пропонуємо і вам перевірити деякі з названих якостей справжнього козака. Для цього сформуємо дві команди, які візьмуть участь у змаганнях. Щоб в кінці визначити переможця, скористаємося жетонами у вигляді українського прапора: у якої команди найбільше прапорів у курінній скарбниці – та і переможниця.

Перш ніж перейти безпосередньо до завдання, пропоную обрати кошового отамана (командира) і обрати назву своєму кошу (кіш – місце тимчасового перебування козаків, військового табору).

1 тур «Козацькі прізвища»

Від природи справжні українці вирізнялися хистом майстерно розповідати, вміли підмічати смішні сторони в інших і зображувати їх у жартівливому, але ні для кого не образливому тоні. Як зазначалося в одній з книг «Звичаї у запорожців дивні, вчинки хитрі, а мова й вигадки гострі й більше на насміх схожі». Цією рисою вдачі запорозьких козаків почасти пояснюються й ті дивацькі прізвиська, якими вони наділяли своїх новачків. Часто їх козакам давала громада. Наприклад: той, хто спалив курінь – Палій, хто розкладав вогонь над водою – Паливода, той, хто варив кашу – Кашовар тощо. Так само виникли прізвища Горбач, Малюта, Череп, Слизький.

Завдання: Скласти списки новоприбулих козаків, згадавши якнайбільше козацьких прізвищ. Для цього у вас є 1 хвилина.

(Півторакожуха, Тягнирядно, Рябошапка, Рябокінь, Жовтобрюх, Непийтиво, Нетудихата, Лупиніс, Загубиколесо, Задержхвіст, Губишапка, Махия (маленький на зріст), Малюта (здоровань), Святоша (шибеник), Доброволь (лінивий), Черепаха (вайлуватий), Палій (той, хто спалив курінь), Корж (схожий з перепічкою), Головатий, Чуб, Зуб, Носань, Сторчак, Слинко, Скупий, Солодкий, Нещадний, Орлик, Сивокінь, Смалений, Чобіт, Халява, Сірко, Жовтяниця, Веселий, Смутний тощо).

(Під час бібліографічних пауз можна рекламувати будь-які книги даної тематики).

Бібліографічна пауза: щоб більше дізнатися про традиції на Січі, звертайтеся до творів Д. Яворницького «Історія запорозьких козаків».

II тур «Вірю – не вірю»

У наступному турі я зачитуватиму коротку інформацію, а ви повинні відповісти лише одним словом «вірю» або «не вірю».

- Козаки не мали права одружуватись. (Не вірю, запорозьке військо ділилося на січових і тих, хто жив у зимівниках. Січовики були люди безшлюбні, а зимівники мали сім'ю, займалися господарством, а усі разом вони складали одне військо).

- До українських козацьких загонів міг приєднатися чоловік будь-якої національності і роду-племені, прийнявши козацькі звичаї та перейшовши в православну віру. (Вірю).

- Дмитро Вишневецький був першим гетьманом запорожців і засновником першої столиці Війська Запорозького. (Вірю).

- Число козаків у курені складало 200 чоловік. (Не вірю, у різні часи було різним – від кількох десятків до сотні).

- На козацьких чайках, крім веслярів могли розміститися 50–70 озброєних козаків та 2–4 невеликі гармати, порох, свинець, ядра, харчові продукти. (Вірю).

- Дмитро Байда-Вишневецький був завзятим воїном і великим полководцем. Одну з перемог над ворогом він здобув навіть жодного разу не змахнувши шаблею! (Вірю).

- Поява реєстрових козаків тісно пов'язана з іменем Самійла Кішки. (Вірю).

- Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний у битвах не отримав жодного поранення. (Не вірю, під час польсько-турецької війни 1621 року він був поранений і згодом (менш ніж через рік) помер).

- Вантажні вітрильні судна прибережного плавання козаки називали дубами (дуб). (Вірю).

- Військо Запорозьке зазвичай поділялося на 38 куренів (частин війська). (Вірю).

- Іван Підкова отримав таке прізвище тому, що вмів кувати підкови для коней. (Не вірю, мав рідкісну фізичну силу: запросто міг розгинати підкови).

- Військова старшина – кошовий отаман, суддя, писар, осавул – мали окреме від простих козаків житло. (Не вірю, вони обідали й спали у своїх куренях разом з простими козаками).

- Особливо ганебним злочином у козацькі часи вважалася зрада кохання, зрада дружині. Народний осуд цього явища був викликаний тим, що людина, непорядна в особистому житті, не може прислужитися своїй землі, Вітчизні. Якщо хтось здатний зрадити близьку людину, то він зрадить і Батьківщину. (Вірю).

- Старі козаки, які відчували свою неміч, залишали Січ і відправлялися до монастирів доживати свого віку. По дорозі туди вони частували усіх, кого зустрічали на своєму шляху. Люди так і прозвали їх – «пригощальники». (Не вірю, їх називали «прощальники»).

- У гетьмана Хмельницького було два імені. (Вірю, Зіновій і Богдан).

- Битва під Жовтими водами розпочалася восени. (Не вірю, вона відбулася навесні 1648 року).

- Коли у козака народжувався син, то батько сипав у купіль порошу, щоб син був хоробрий і твердий. (Вірю).

- У битві під Берестечком проти 100 000 козацького війська виступило 150 000 польського. (Вірю).

- Син Богдана Хмельницького Юрій став гетьманом у 16 років. (Вірю).

- На честь Пилипа Орлика названо паризький аеропорт Орлі. (Не вірю, аеропорт названо на честь сина Пилипа Орлика – Григорія).

- Гетьман Іван Мазепа був чудовим знавцем літератури і власником найкращої в ті часи в Україні бібліотеки. (Вірю).

- Найперша у світі демократична Конституція, складена Пилипом Орликом, мала назву «Пакт і конституція прав і вольностей Війська Запорозького». (Вірю).

- Козацьку армію під Берестечком прикривали 300 героїв-козаків. (Вірю).

- Сьогодні, рухаючись по Дніпру, можна зустріти знамениті дев'ять порогів: Козацький, Сурський, Лоханський, Дзвонецький, Ненаситенський, Вовнизький, Будильський, Лишний, Вільний. (Не вірю, тепер порогів не видно, вони були затоплені водою, коли побудували Дніпрогес).

- Усього було побудовано 8 козацьких Січей: Хортицька (1553–1557), Токмаківська (1560–1638), Базавлуцька (1593–1638), Микитинська (1638–1652), Чортомлицька (1652–1709), Кам'янська (1709–1711), Олешківська (1711–1734),

Підпільненська (1734–1775). (Не вірю, всього січей було 9, остання Задунайська (1775–1828).

- Усього козацька армія нараховувала близько 20 000 козаків. (Вірю).
- Найважливіші козацькі клейноди – це корогва, бунчук, пірнач, литаври, печатка. (Вірю).
- За тяжкі злочини козака могли скалічити: відрубати або зламати руку чи ногу. (Вірю).
- Пірамідальну споруду з бочок для сповіщення про наближення ворога козаки називали статурою. (Не вірю, її називали фігурою).
- Козацький табір з возів був не тільки неприступною фортецею в обороні, але й засобом пересування війська й атаки. (Вірю).

Бібліографічна пауза: дізнатися більше про козацьких військових діячів України можна з двотомного видання Богдана Сушинського «Козацькі вожді України».

III тур «Козацькі гетьмани»

Завдання: За портретами визначити імена козацьких гетьманів.

Бібліографічна пауза: «Коротка історія козаччини» Володимира Антоновича не тільки познайомить з образами козацьких гетьманів, стисло ознайомить з героїчним минулим, а й доведе, що український народ завжди був демократичною, вільнолюбною спільнотою.

IV тур «Аукціон козацьких страв»

У давнину на Запорозькій Січі жили тільки чоловіки, жінкам вхід до цієї «святині козацтва» був заборонений. Тому і не дивно, що рецепти справжніх козацьких страв відомі лише козакам.

У стародавні часи вважали найбільш колоритними, найвітамінізованішими стравами борщ та запорозький капуста. Науці відомо 22 рецепти стародавніх українських козацьких борщів.

Також до меню козацьких страв відносяться: соломаха – житня мука, густо зварена з водою, тетеря – пшоно, не дуже густо зварене на квасу, щерба – рідко зварена мука на риб'ячій юшці, галушки – різані або рвані шматки прісного тіста, зварені на воді або на молоці, мамалига – густа каша з кукурудзяного борошна, куліш – густий суп із пшона. Окрім цих страв козаки вживали рибу, свинину, баранину,

дичину, бринзу, пекли загреби – коржі, які клали в натоплену піч і пекли, загібаючи їх золою та гарячим вугіллям.

Козацькі страви та напої характеризувалися простотою та раціональністю. Вони не вимагали занадто великих витрат, були пристосовані до козацького способу життя. Найкраще про ставлення козаків до їжі сказано в приказці: «Запорожці – як діти: дай багато – все з’їдять, а дай мало – вдоволені будуть».

Завдання: Скласти меню козацьких страв.

Бібліографічна пауза: Надзвичайно цікаві факти із життя запорозьких козаків наведені у книзі Миколи Шудрі «Січ-мати».

V тур «Змагання імені Івана Підкови»

Іван Підкова отримав таке прізвище тому, що мав рідкісну фізичну силу: запросто міг розгинати підкови. Сьогодні важко у повсякденному житті знайти підкову, тому кожна команда порадиться і обере для наступного конкурсу найсильнішого козака. Вони позмагаються в армреслінгу.

Бібліографічна пауза: про силу, вправність і звитяжну майстерність козаків цікаво розповідає Тарас Каляндрук у книзі «Таємниці бойових мистецтв України».

VI тур «Гонка за лідером»

Командам по черзі ставлять запитання:

1. Як називалися судна, на яких плавали запорозькі козаки? (Чайки)
2. Острів, на якому була розташована Запорозька Січ. (Хортиця)
3. Яку назву мала зачіска козаків? (Оселедець)
4. Якого кольору був стяг у Запорізькій Січі? (Малиновий)
5. Козацький бойовий танець. (Гопак)
6. Палиця з кулястим потовщенням, знак гетьманської влади. (Булава)
7. Виборний ватажок козацького війська. (Гетьман)
8. Юний зброєносець у козацької старшини. (Джура)
9. Місце перебування запорізьких козаків, теж саме, що січ. (Кіш)
10. Вождь, отаман козаків на Запорізькій Січі. (Кошовий)
11. Офіцерський чин у козацьких військах. (Осавул)
12. Керівник козацького війська. (Отаман)
13. Шкіряна сумка або футляр для лука і стріл. (Сагайдак)

12. Особа, що охороняла прапор або корогву війська. (Хорунжий)
13. Особа, яка завідувала усіма письмовими справами запорозького війська. (Писар)
14. Напівофіційна назва території Лівобережної України 17-18 століття під владою гетьмана. (Гетьманщина)
15. Безтурботна людина, яка весело любить проводити час, прізвисько одного з козацьких гетьманів. (Байда)
16. Невелика легка тимчасова будівля, у якій жили козаки. (Курінь)
17. Один із найвищих військових чинів козацтва, який мала особа, що охороняла бунчук. (Бунчужний)
18. Висока споруда, за допомогою якої козаки мали змогу спостерігати за ворогом і передавали сигнали. (Вежа)
19. Згідно з Конституцією Пилипа Орлика, саме на ці українські свята відбуваються козацькі генеральні ради. (Різдво, Великдень, Покрова)
20. Відсутність у козака страху перед небезпекою, невідомим. (Відвага)
21. Скільки битв, що передували Переяславській раді, очолив Богдан Хмельницький? (6; 1648 р. – під урочищем Жовті Води, під Корсунем, під Пилявцями, 1651 р. – битва під Берестечком, 1652 р. – битва під Батогом, 1653 р. – Жванецька битва)
22. Назвіть ім'я відомого українського поета, який у своїх творах оспівав козацьких ватажків. (Т. Г. Шевченко «Іван Підкова», «Гайдамаки» та ін.)

VII тур «Веселий козак»

Запорожці брили голову, залишаючи чуприну над лобом, – оселедець. Коли ця чуприна виростала довгою, то козак закладав її за вухо. Вусів не підстригали, а намазували чим-небудь і закручували вгору. Це ставили козаки собі за особливу козацьку славу і честь.

Завдання: Запрошую двох представників з обох команд. Їм необхідно зав'язати очі (прошу допомоги в асистентів). Вам необхідно приклеїти «оселедець», тобто чуба, ось цим козакам, портрети яких висять на дошці (на двох плакатах зображені козаки без чубів), бо вони чомусь залишилися без чубів, а це не подобає козакам.

Ну от і підійшла до закінчення наша зустріч. Підіб'ємо підсумки, порахувавши здобутки.

Оголошуємо переможців.

Закінчити нашу зустріч хочу словами української народної пісні «Хоч пропало Запоріжжя – не пропала слава!» і не пропаде, доки ми будемо пам'ятати! А пам'ятати, звичайно, нам допоможе книжка. Тож, читаймо, бо ми того варті!